

Katolsk Forum - i St. Svithun menighet

”Den tradisjonelle latinske messen. Hva kan den betyr for oss i dag?”

v/ p. Oddvar Moi.

Messen er først og fremst en offerhandling

Mange vet sikkert at en av de viktigste tingene som skjedde ved reformasjonen var et oppgjør med den tradisjonelle forståelsen av messen som Kristi fullkomne offer båret fram for Gud Fader i himmelen. Siden jeg vokste opp i Den norske (lutherske) kirke hadde jeg derfor tidligere ikke tenkt på messen som et slikt offer. Det var heller ikke spesielt viktig for meg da jeg ble katolikk. Det tok faktisk flere år før jeg langsomt begynte å forstå at en slik forståelse av messen er avgjørende for Den katolske (og den ortodokse) kirke.

Når jeg i kveld skal snakke om Den tradisjonelle latinske messen vil jeg ta utgangspunkt i dette sentrale poenget. I den gamle messen er det svært tydelig at her bærer presten, og menigheten sammen med ham, Golgata-offeret (i en litt annen, og sakramental form, men det samme offeret) fram for Gud vår himmelske far. I den nye katolske messen er dette dessverre blitt noe mer uklart, (i alle fall blir det oppfattet mindre tydelig av mange katolikker) derfor trenger vi den gamle messen til å justere vår forståelse.

Men la oss først se på :

Hva er den tradisjonelle latinske messen?

Det er den katolske messen som ble standardisert etter konsilet i Trent (1545-63), men det meste av messen var på plass før år 1000, flere deler er enda mye eldre

Beskrivelse av TLM i forhold til ”novus ordo”

- den feires bare på latin – men tekster og preken kan også være på morsmålet
- den har en grundigere forberedelse/syndsbejennelse (før selve messen begynner)
(nå er syndsbejennelsen forkorta en del og flytta inn i selve messen)
- introitus, kyrie, gloria, kirkebønn ligner mye på den nye messen
(sunget av koret, men sagt alene av presten i stille messer)
- bibeltekstene var kortere enn i den nye messen, og bare to tekster (nesten ikke GT)
- tekstene kan leses på morsmålet etter at de leses på latin – eller direkte (?)
- folkets forbønner etter preken/credo var blitt borte
- offertoriet er helt annerledes, og bønnene er lenger mye fokusert på offermotivet
(her ligger det en viktig forskjell, og de gamle bønnene ble tatt bort i den nye messen fordi de var ”dubletter” dvs. ligna mye på deler av selve kanon-bønna. De korte bønnene som ble satt inn isteden for de gamle syns jeg er mindre vellykka.)

Her er den første og den siste bønna presten ber over offergavene

P. Ta imot, hellige Fader, allmektige evige Gud, dette uplettede offer, som jeg, din uverdige tjener, bærer fram til deg, min levende og sanne Gud, for mine utallige synder, feil, forsømmelser, og også for alle som er til stede her, men også for alle troende kristne, levende og døde, så dette offer for meg og for dem må bli til frelse og evig liv. Amen

...

P. Ta mot dette offer, hellige Treenighet, det vi bærer fram for deg til minne om Vår Herres Jesu Kristi lidelse, oppstandelse og himmelferd, og til ære for den salige Maria, alltid jomfru, den hellige Johannes døperen og de hellige apostler Peter og Paulus og til ære for disse (som det er relikvier av i alteret) og for alle helgener, så det må bli til heder for dem, men til frelse for oss, og at de, som vi feirer minnet om på jorden, må verdiges å be for oss i himmelen.

Ved ham, Kristus, vår Herre. Amen

- prefasjon/sanctus nokså likt
- den eukaristiske bønn sies nesten helt stille – bønnen er nesten lik 1. euk. bønn (det er likevel mange forskjeller i forhold til i dag, for)
- presten kneler nesten 10 ganger og tegner kalken/hostien med korsets tegn ca 30 ganger

(eksempel:

Starten av kanon (NB presten sier denne nesten alt dette stille):

Vi ber deg, mildeste Fader, ved Jesus Kristus, din Sønn, vår Herre, og bønnfaller deg i dypeste ydmykhet (kysser alteret) at du i nåde vil ta mot og velsigne disse + gaver, disse + frambæringer, disse + hellige og rene offer som vi bærer fram for deg, ... (bare ett korstegn er her bevart, kysset er borte)

Rett før konsekrasjonen:

Verdiges, Herre, vi ber deg, i alt å gjøre dette offer + velsignet, + helliget, +verdige, fullkomment og tekkelig, så det for oss må bli til din elskede Sønns, vår Herres Jesu Kristi + legeme og + blod. (alle disse korstegn er borte)

Etter konsekrasjonen:

(Vi) bærer fram for din opphøyede majestet av dine goder og gaver et + rent offer, et + hellig offer, et + lytefritt offer, det evige livs hellige + brød og den, evige + frelses kalk. (alle disse korstegn er borte)

Kanon avsluttes slik:

Ved ham skaper, + helliggjør, levendegjør, + velsigner og + tildeler du oss alltid alle disse goder. (presten tar av palla, kneler, reiser seg)

Ved ham + og med ham + og i ham + har du, Gud,

(korstegn med hostien over kalken)

allmektige + Fader, i den Hellige + Ånds enhet, (over alteret)

(løfter kalk og hostie) all ære og herlighet.

(presten legger på palla, kneler, reiser seg og avslutter høyt:)... fra evighet og til evighet. (her er alle korstegn og knelinger borte)

Andre ting:

- det er ikke vanlig at presten ved alteret er vendt mot folket (det er da tydeligere at presten bærer fram Kristi fullkomne offer på folkets vegne, de står i samme retning og det er tydelig at han ikke snakker til folket, men til Gud. Dessuten ber han stille, så det er svært tydelig at han ikke ber til/for folket.)
- etter Fadervår er forberedelsen til kommunion svært annerledes (det gjøres svært tydelig at Guds fred og hans velsignelse utgår fra sakramentet, *Pax Dominus sit semper vobiscum* sies mens presten tegner tre korstegn over kalken med den lille delen av hostien)
- folk kneler ved kommuniionsbenken og mottar kommunion på tungen (og i hele messen er ærefrykten for Gud mye tydeligere)

- ved slutten av messen (rett etter) leses prologen av Johannes-evangeliet
- det er vanlig også med bønn til Maria og erkeengelen Mikael helt til slutt (ved stille messer)

Generelt om den gamle messen kan vi også si at:

- det er mye klarere regulert hva presten skal si og gjøre (hvordan han holder hendene, hvor han fester øynene etc.)
- før hver bønn/velsignelse kysser presten først alteret og sier Dominus vobiscum (for alteret er kilden/grunnlaget for bønn og velsignelse)
- kirkeåret er en hel del annerledes (dette merker man tydelig, for mange helgener er flytta – selv om dette ikke har noe med messens struktur å gjøre)

Avslutningsvis:

- messen er svært tydelig en kultisk offerhandling

Litt om bakgrunnen for forandringene i messen – Den liturgiske bevegelse

Fra tidlig på 1900-tallet hadde Den katolske kirke (og andre kirkesamfunn) hatt en liturgisk bevegelse, som nådde sitt høydepunkt på 50- og 60-tallet. Denne bevegelsen gjorde mye godt, men hadde ofte en overdrevet tendens til å legge vekt på det oldkirken gjorde (og der misforstod man også noen ganger) på bekostning av det som skjedde i middelalderen. Dette førte til at man etter Vatikankonsilet forkasta svært mye av det som var blitt innført i middelalderen, for eksempel ved den såkalte karolingiske liturgien.

Vatikankonsilet ønsket noen forandringer i messen (vi skal se litt konkret på dette om et øyeblikk), men forandringene ble så veldig store, fordi holdningen fra både prester og biskoper og delvis lekfolket presset det fram – og pave Paul VI støttet også de store forandringene. Man må trygt kunne si at forandringen ble mye større enn Vatikan-konsilets biskoper hadde forestilt seg i 1963, og den nye messen fikk også et nytt navn og ble kalt ”novus ordo” – for å vise hvor ny den var. Og en hel del katolikker reagerte negativ på de dramatiske forandringene.

Noen prester fikk tillatelse til å fortsette å feire den gamle messen helt fra starten av (padre Pio er her et kjent eksempel, og en spesiell tillatelse til dette ble gitt til England). Pave Johannes Paul II utvidet denne tillatelsen – men siden biskopene skulle bestemme over tillatelsene, og de ofte var negative, ble dette ganske begrenset – i praksis.

Pave Benedikt ga i prisnippet alle prester lov til å feire denne messen 14. september i fjor – og alle sogneprester kan tillate messen feiret i sin menighet. Så fra den datoen av starter en ny tidsregning for mange tradisjonelle katolikker.

Selv kjente jeg i det hele tatt ikke til den tradisjonelle latinske messen før i fjor sommer. Men i løpet av høsten og vinteren har jeg studert den, og også feiret den i flere private messer. Og jeg har lært veldig mye, og fått en rikere messefeiring – syns jeg.

La oss nå første se på hva Vatikankonsilet ønsket av forandringer i messen

Hva sa Vatikankonsilet om messen?

Sacrosanctum Concilium - Del III. Liturgiens fornyelse

Kapittel 2: Om eukaristiens mysterium

47. Ved den siste nattverd, i den natt da han ble forrådt, innstiftet vår Frelser **det eukaristiske offer** av sitt legeme og blod. Det var for å føre videre korsofferet ned gjennom tidene inntil hans komme, men også for å betro Kirken, sin elskede brud, det synlige minne om hans død og oppstandelse.

48. Så ligger det da Kirken på hjerte å sørge for at de troende ikke bivåner dette troens mysterium som fremmede eller stumme tilskuere; de skal tvert imot, gjennom dets riter og bønner lære å forstå det fullt ut, så de bevisst, hengivent og aktivt tar del i den hellige handling, lar seg belære av Guds ord, lar seg mette av Herrens legeme ved hans bord, og takker Gud. Idet de **frembærer det uplettede offer**, ikke bare ved prestens hender, men også i forening med ham, skal de lære å frembære seg selv som offer, og med Kristus som midler dag for dag fullkommes i enheten med Gud og med hverandre, slik at Gud til sist må bli alt i alle.

49. For at **messens offer** også gjennom sitt rituelle uttrykk, skal oppnå sin fulle pastorale virkning, dekreterer da Kirkemøtet følgende angående de messer som feires i folkets nærvær, og ganske særskilt på søndager og lovbevalte festdager:

50. Messens rituale skal revideres slik at hver enkelt av dens deler klarere får spille sin rolle, samtidig som den innbyrdes sammenheng mellom dem kommer tydeligere frem, og slik at det blir gjort lettere for folket å ta del i den både aktivt og hengivent.

Det betyr at mens ritene i sine vesentlige trekk skal bevares, skal de også forenkles. Der hvor dubletter i tidens løp er kommet inn, skal de fjernes, og det samme gjelder andre riter som er blitt lagt til uten stor nytte. Visse andre ting som tidens tann har tæret bort skal derimot gjeninnføres, i samsvar med våre hellige fedres gamle prinsipper, i den grad de forekommer å være nyttige eller nødvendige.

51. For at de troende i rikere mål skal få adgang til å nære seg av Guds ord, skal Bibelens skatt åpnes i større monn, slik at den vesentligste del av de Hellige Skrifter blir lest for folket i løpet av et bestemt antall år.

52. I **homilien** forklares i løpet av kirkeåret troens mysterier og reglene for det kristne liv ut fra de hellige tekster; den anbefales varmt, som en del av selve liturgien. Ja, ved søndagenes og de lovbevalte festdagers offentlige messer skal det alvorlige grunner til for å utelate den.

53. Den såkalte «felles bønn» eller **kirkebønn** (*oratio fidelium*), skal gjeninnføres etter evangeliet og homilien. Folket skal delta i den. Der skal det bes for den hellige Kirke, for regjeringen, for alle i trengsel og nød, for alle mennesker og for hele verdens frelse.

54. **Morsmålet** kan gis en passende plass i de messer der folket er til stede, særlig med hensyn til lesningene og kirkebønnen, og etter som de lokale forhold tilsier det, også i de deler som tilkommer folket

En skal allikevel sørge for at de troende er i stand til å resitere eller synge på latin de av messens faste deler som tilkommer dem.

55. Den mest fullkomne deltagelse i messen består i at de troende mottar Herrens legeme etter prestens communion, innenfor den ene og sanne offerhandling. Den anbefales på det sterkeste.

...

Hvordan ble de liturgiske forandringene etter Vatikankonsilet?

En egen kommisjon, Consilium, ble oppretta av pave Paul VI for å gjennomføre de liturgiske forandringene Vatikankonsilet ønsket, og de gjorde en særdeles omfattende jobb; både selve messen, messens lesninger, tidebønnene, kirkeåret, og liturgiene for alle sakramentene ble (ofte svært) grundig revidert.

Det underlige (og sjokkerende syns noen) er at den nye messen ble konstruert fram på skrivebordene, mens Kirken tidligere var vant til at forandringene i liturgien vokste fram gradvis, langsomt og gjennom praksis. Det ble bl.a. arrangert prøvemesser for en stor gruppe biskoper høsten 1967 (med negativt resultat) og tre ganger for pave Paul VI i januar 1968 (med grundig evaluering), der man faktisk for første gang opplevde denne nye messen.

I messen fikk vi bl.a. følgende justeringer – som konsilet hadde bedt tydelig om:

- flere tekster fra Bibelen ble brukt
- folkets forbønner ble med
- noen forenklinger i messen
- også folkespråket kunne brukes – men beholde latinen

Men vi fikk også andre forandringer – gjennom komiteenes arbeid, eller i alle fall i praksis – som mange mente var negative. Så hva kan man ha tapt ved liturgiforandringen?

- det ble mindre klart at messen er et offer
(et eksempel her er de nye offertoriebønnene)
Velsignet er du, Herre, all skapnings Gud. Av din rikdom har vi mottatt det brød/ den vin som vi bærer frem for deg, en frukt av jorden/ av vintreet og av menneskenes arbeid, som for oss blir livets brød/ frelsens kalk.
- det horisontale aspektet veldig mye i fokus
(det var helt bevisst fra Consilium at messen som måltid skulle få større vekt, og slik gi det menneskelige fellesskapet større vekt og plass. Men vektforskyvningen er også farlig; i Norge er det ofte ikke blitt så ille, men i noen land begynner alltid messen med "Good morning to all of you", og alle svarer: "Good morning, father". Men en slik åpning legges vekten mer på det menneskelige fellesskapet, enn på vårt møte med den allmektige Gud.)
- reglene ble uklare, så messene kunne variere mye fra prest til prest
(nå står det ofte i de røde rubrikkene; presten sier eller tilsvarende)
- latinen ble svært mange steder helt borte (mot konsilets vilje)
- man mistet fort kontrollen over forandringene, og mange ulovlige ting skjedde
(i de store vestlige, katolske land var det ofte ganske kaotisk og ekstremt)
- man heiv ut alt for mye de fleste steder: alter, statuer, klær, ministranter, røkelse, latin
- dessuten ble kommuniensbenken tatt bort nesten over alt (og alter ble knust), uten at det hadde blitt bestemt av noe kirkelig organ
(Jeg syns det er ganske sjokkerende å lese om hvordan St. Paul kirke i Bergen og St. Olav i Oslo ble modernisert/ ødelagt tidlig på 70-tallet. Og vår egen St. Svithun kirke ble bygd uten knelebenker i 1981, så vidt jeg har forstått.)

- **håndkommunion** ble også innført spontant noen steder, og etter hvert godtatt av Kirken
(Noen syns dette siste er det aller verste, for eksempel Mor Teresa.)

Positive og negative ting ved den tradisjonelle latinske messen

TLM hjelper oss å få det rette fokus

- gjennom svært grundig forberedelse/synsbejelse
- offertoriet er svært ulikt, mye mer offerorientert
- Guds fred kommer tydelig fra sakramentet
- prestens fokus tydelig rettet mot Gud
(det er spesifisert hvordan han skal se på folket – han kaster øynene ned)
- han feirer alltid vendt mot krusifikset
- folk og prest vender samme vei
- ærefrykten ved kommunionen og hele messen er mye større

Hva kan være ulempene ved TLM?

- det mye å lære når denne messen skal feires i dag (positivt og negativt)
- den kan være mer krevende mht til å holde fokus (spes. kanskje en stille messe)
- språket kan bli for vanskelig (spes. om lesningene er på latin)
(Paven har nå skrevet at tekstene alltid kan leses på morsmålet i den gamle messen. Om dette betyr at man ikke trenger å lese dem på latin i det hele tatt er ennå ikke helt avklart.)

Hvorfor er jeg vært interessert i å lære den tradisjonelle latinske messen?
(som ekstraordinær form)

- for å lære av en over 1000-årig tradisjon
- for å få et bedre fokus når jeg feirer messen
- for å la messen bli mer fruktbar for meg selv og andre

La oss prøve å nærme oss en oppsummering

Hva kan vi gjøre for å bedre oppleve rikdommen i messen?

1

Feire den nye messen på mest mulig verdig måte.

Her har vi kommet et stykke i Norge de siste 25 år – og ofte er det mye verre i utlandet. Men samtidig er det ofte litt tilfeldig hva man innfører av de gamle elementene i messen. Det er for eksempel få som snakker om å snu alterne igjen og la presten begynne å bære fram messens hellige offer vendt tydelig mot Gud, heller enn vendt mot folket. 13. januar i år feiret pave Benedikt messen slik i det sixtinske kapell, så ting begynner langsomt å skje på dette punktet. Pavens førsteprioritet har vært (fra i fjor høst) å sette et stort krusifiks rett foran seg på alteret hver gang han feirer messen, for å få et tydeligere fokus mot Kristus.

Mottakelsen av kommunionen er viktig

Når folk mottar kommunion av paven, gjør de det også nesten alltid på tungen – også et eksempel til etterfølgelse. Kommuniionsbenken er det derimot svært få som har tatt tilbake.

2

Alternativt kan man ta steget helt ut, og heller feire den gamle messen – det kan kanskje bli lettere enn å flikke og lappe på den nye. Og det har nå gradvis begynt å skje, etter at pavens brev i fjor gjorde det mulig.

3

Mitt syn er at jeg er blitt overbevist om at vi på sikt trenger en revisjon (i konservativ retning) av den nye messen, men dette vil nok kunne ta flere år/tiår.

(Dette har Ratzinger og andre snakka om i flere år, og mange kaller denne bevegelsen en ”reform av reformen”.)

Men jeg syns også det er nødvendig å lære seg å feire den gamle messen for å virkelig forstå hva den handler om. Det er langt fra nok å bare lese om den i bøker.

(Jeg traff nylig en prest som er så gammel at han sine første 3-4 år som prest feiret den gamle messen. Og han sa at han selvsagt fortsatt ber bønnene presten den gang ba (på latin) mens han tok på seg messeklærne, sa alle de stille bønnene under messen og holdt fokus i messen slik han hadde lært den gangen. Presten skal f.eks. fokusere svært tydelig på hostie og kalk hele tiden etter konsekrasjonen. Denne presten var ikke så glad for at den gamle messen skulle komme tilbake, siden han allerede kunne de ting fra den gamle tradisjonen han gjerne ville holde fast på. Da sa jeg til ham at slike ting har ikke prestene (i et hele tatt) lært de siste 30-40 årene – men det virka ikke som det trengte inn.)

Jeg vil gjerne fortsette å feire den gamle messen som ekstraordinær form (som pave Benedikt har kalt den), og den nye messen (som de fleste her kjenner godt) som ordinær og vanlig form. Jeg tror vi trenger messen gamle form for å gjenvinne messens hellighet.

Hvordan messen så skal feires på lengre sikt, må Gud styre, og hjelpe oss i utvikle, gjennom Kirkens biskoper.